

УДК 336:004.896(07)

Вахович І. М., д.е.н., професор,

Пиріг С. О., к.е.н., доцент,

Луцький національний технічний університет

ВПЛИВ ЕКОНОМІКИ ЗНАЇЬ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ КРАЇНИ

У статті здійснено дослідження впливу економіки знань на економічний розвиток регіонів України та залежність її розвитку від людського потенціалу.

Ключові слова: економіка знань, освіта, знання, рівень розвитку економіки знань, інтегральний регіональний індекс людського розвитку.

Vakhovych I., Pyrih S.

INFLUENCE OF ECONOMICS OF KNOWLEDGE ON ECONOMIC DEVELOPMENT OF REGIONS OF THE COUNTRY

Trends related to the global informatization of society are inherent in the modern economy of the regions of the country. At the end of the twentieth century a new phenomenon arose - the informational economy, with its distinctive features, priorities and a new type of economic growth, which became the basis for a new stage in the development of society - the knowledge economy. At present, the concept of knowledge economy is used to indicate the evolution of countries with advanced economies. Like any new phenomenon, informational economic growth, its impact on the knowledge economy requires careful scientific study. The tendency of Ukraine to a qualitatively new type of economic growth comes with a great lag behind Western countries, which to some extent is explained by a long transitional period. In this regard, the most important task is to overcome this lag in the shortest possible time. The success of the future modernization of the economy depends directly on how the information and innovation technologies, which are the source of the country's scientific and technical potential, will be mastered. And in its turn, it serves as a prerequisite for the achievement of the planned social goals of development: a radical increase in the material welfare of the population, satisfaction of its cultural demands, the provision of environmental standards and the formation of a comfortable social climate.

In the era of integration and globalization, a high level of competitiveness of the country is due, first of all, to the influence of factors of a long-term nature, in particular those related to high technology, intellectual capital, innovation and the transition to an information type of economic growth and knowledge economy.

Економічні науки: збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. – Серія “Регіональна економіка”. – Випуск 14 (55). – Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор Л. Л. Ковальська. – Луцьк : ІВВ Луцького НТУ, 2017. – 352 с.

Information economic growth is one of the most important processes that ensure the transition to a knowledge economy.

The relevance of the study is that information and knowledge become the most important factors in the economic growth of the knowledge economy, the priority development of high-tech industries, the competitiveness of the regions of the country and the quality of life of the population.

Key words: knowledge economy, education, the level of development of the knowledge economy, knowledge, the integral regional index of human development.

Вахович І. М., Пыриг С. А.

ВЛИЯНИЕ ЭКОНОМИКИ ЗНАНИЙ НА ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ РЕГИОНОВ СТРАНЫ

В статье проведено исследование влияния экономики знаний на экономическое развитие регионов Украины и зависимость ее развития от человеческого потенциала.

Ключевые слова: экономика знаний, образование, уровень развития экономики знаний, знания, интегральный региональный индекс человеческого развития.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Тенденції, що пов'язані з глобальною інформатизацією суспільства притаманні сучасній економіці регіонів країни. У кінці ХХ століття виникло історично нове явище – інформаційна економіка, з її відмінними рисами, пріоритетами і новим типом економічного зростання, яка стала основою для нового етапу розвитку суспільства – економіки знань. У даний час поняття економіка знань використовується для позначення еволюції країн з передовою економікою. Тенденція України до якісно нового типу економічного зростання відбувається з великим відставанням від західних країн, що в деякій мірі пояснюється тривалим перехідним періодом. У зв'язку з цим стоїть найважливіше завдання подолання цього відставання в максимально короткий термін. Від того, наскільки будуть освоєні інформаційні та інноваційні технології, джерелом яких є науково-технічний потенціал країни, прямо залежить успіх майбутньої модернізації економіки. А вона, в свою чергу, виступає передумовою досягнення намічених соціальних цілей розвитку: кардинального підвищення матеріального добробуту населення, задоволення його культурних

запитів, забезпечення екологічних стандартів і формування комфортного соціального клімату.

В еру інтеграції та глобалізації високий рівень конкурентоспроможності країни обумовлений, перш за все, впливом чинників довгострокового характеру, зокрема, пов'язаних зі сферою високих технологій, інтелектуального капіталу, інноваційної діяльності та здійсненням переходу до інформаційного типу економічного зростання і економіки знань.

Актуальність дослідження полягає в тому, що інформація та знання стають найсуттєвішими чинниками економічного зростання економіки знань, пріоритетного розвитку високотехнологічних галузей, підвищення конкурентоспроможності регіонів країни та якості життя населення.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Велику увагу дослідженню теорії економіки знань приділили такі науковці, як Фріц Махлуп, Д. Белл, П. Друкер, Д. Стиглер, Е. Тоффлер, К. Ерроу та ін. У даний час велику увагу приділяють проблемам розвитку інформаційного суспільства і становлення економіки знань українські та російські вчені: В. І. Вернадський, В. М. Геєць, А. А. Чухно, В. П. Семиноженко, Л. І. Федулова та ін.

Цілі статті. Зважаючи на вищесказане, метою даної статті є дослідження впливу економіки знань на економічний розвиток регіонів країни та залежність її розвитку від людського потенціалу.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Економіка знань бере свій початок у роботах Йозефа Шумпетера [1], який сформулював концепцію економічного розвитку, засновану на поширенні інновацій. Будь-яке нововведення по Й. Шумпетеру проходить три стадії в своєму розвитку: інтенція (винахід), інновація (впровадження винаходу) та імітація (копіювання інновації). Велика робота з класифікації знань була здійснена американським економістом австрійського походження Фріцем Махлупом [2], який розділив знання за сферами застосування в господарській діяльності і ввів термін «економіка знань» в науковий обіг у 1962 році. У своїй роботі «Виробництво і

розповсюдження знань в США» він оцінив, що в 1958 році сектор економіки знань давав внесок близько 29 % у ВВП США. У даний сектор Махлуп включив види людської діяльності, які об’єднав у п’ять груп: освіта (44,1 %), наукові дослідження та розробки (8,1%), засоби масової інформації (радіо, телебачення, телефон і т.д.) (28,1 %), інформаційна техніка (6,5 %), інформаційні послуги (13,2 %).

Д. Стиглер розглядав знання як економічну категорію, зробивши акцент на витратах пошуку інформації [3]. Роль знань в процесі створення доданої вартості була розкрита в 70-і роки минулого століття в роботах Пітера Друкера [4], що розкрив значення терміну «знання» як головного економічного ресурсу нового суспільства. Сьогодні багато науковців вважають «економіку знань» і «суспільство, засноване на знанні» – найважливішим (якщо не єдиним) шляхом вирішення соціальних, економічних, технологічних і політичних проблем, що стоять перед суспільством. У той же час для суспільства, заснованого на знанні – знання стають основною цінністю, що визначає його розвиток.

У роботах Ф. Махлупа та Д. Белла статистика стала джерелом виявлення нових тенденцій суспільного розвитку, що зумовило появу нових концепцій економіки знань, а поява специфічних статистичних показників у 1990-х роках (ОЕСР, Всесвітній банк і т.д.) була вже безпосередньо пов’язана з концепцією економіки знань, що стала ідеологічним фундаментом для політиків.

В даний час у світовій економіці склалися різні підходи до виміру рівня розвитку економіки знань. Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) рекомендує використовувати показники, що дозволяють здійснювати міждержавні порівняння для визначення місця країни в світовій науковій спільноті. Однак вони не враховують ряд важливих характеристик таких, як освіта, ІКТ, інноваційна система. Наведені характеристики більш детально розглянуті в методиці Всесвітнього банку, який пропонує використовувати показники за чотирма ключовими напрямками економіки знань: інституційні умови економіки знань – правове, організаційне та економічне середовище; освітні

та людські ресурси; інформаційна інфраструктура; національна інноваційна система країни.

Така методика охоплює не тільки стан і перспективи розвитку кожної з чотирьох складових економіки знань, а й дозволяє на цій основі дати оцінку ефективності розвитку економіки держави в цілому. Дана методологія оцінки знань також пропонує два зведених індекси: Індекс економіки знань (The Knowledge Economy Index (KEI) – комплексний показник для оцінки ефективності використання країною знань з метою її економічного і соціального розвитку та характеризує рівень розвитку країни або регіону по відношенню до економіки знань); Індекс знань (The Knowledge Index (KI) – комплексний економічний показник для оцінки здатності країни створювати, приймати й поширювати знання і характеризує потенціал країни або регіону по відношенню до економіки знань).

На рис. 1 представлена динаміка індексів, що характеризують рівень розвитку економіки знань в Україні, а в таблиці 1 представлені дані зі звіту Світового банку за індексами економіки знань окремих країн (в дослідженні брало участь 146 країн) та їх показників за 2012 рік [5], де бачимо, що до першої трійки увійшли країни Північної Європи, які вже сформували умови для створення та розвитку економіки знань. Україна знаходиться на 56 місці, де за рівнем освіти випереджає, а за рівнем інституційного режиму економіки та ІКТ сильно відстає у порівнянні з іншими країнами.

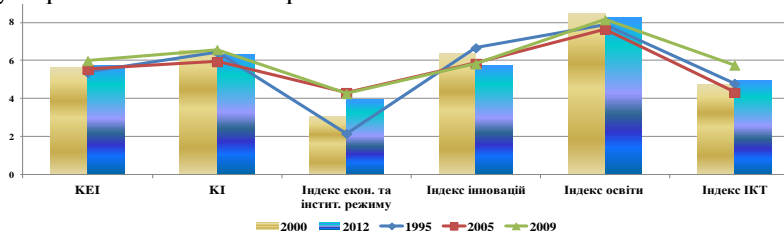

Рис. 1. Динаміка індексів, що характеризують рівень розвитку економіки знань в Україні

У кожній країні створюються свої умови для формування економіки знань. Метою формування і розвитку економіки знань в

Україні є підвищення якості життя громадян, забезпечення конкурентоспроможності регіонів України, розвитку економічної, соціально-політичної, культурної та духовної сфер життя населення, вдосконалення системи державного управління на основі використання інформаційних і телекомунікаційних технологій.

Таблиця 1

Індекс економіки знань в країнах світу

Місце	Країна	Рік	KEI	KI	Індекс екон. режиму	Індекс ін-цій	Індекс освіти	Індекс ІКТ
1	Швеція	2012	9,43	9,38	9,58	9,74	8,92	9,49
1		2000	9,65	9,73	9,42	9,72	9,67	9,79
2	Фінляндія	2012	9,33	9,22	9,65	9,66	8,77	9,22
8		2000	9,22	9,12	9,5	9,68	8,31	9,37
3	Данія	2012	9,16	9	9,63	9,49	8,63	8,88
3		2000	9,32	9,38	9,15	9,52	8,99	9,63
37	Латвія	2012	7,41	7,15	8,21	6,56	7,73	7,16
37		2000	7,2	7,04	7,67	6,31	7,72	7,09
38	Польща	2012	7,41	7,2	8,01	7,16	7,76	6,7
35		2000	7,23	7,3	7,04	6,86	8,11	6,92
55	Росія	2012	5,78	6,96	2,23	6,93	6,79	7,16
64		2000	5,28	6,53	1,54	6,18	7,8	5,6
56	Україна	2012	5,73	6,33	3,95	5,76	8,26	4,96
52		2000	5,65	6,51	3,08	6,35	8,47	4,71
59	Білорусь	2012	5,59	6,62	2,5	5,7	7,37	6,79
70		2000	4,89	6,05	1,39	5,23	7,51	5,41

Саме людський потенціал є найважливішим чинником реформування держави і суспільства, що прагнуть включитися у світові потоки сучасних технологічних, інфраструктурних, соціально-гуманітарних та інших перетворень. Недооцінка впливу людського розвитку на економічне зростання є ключовою, хоча й не єдиною причиною розриву в розвитку між Україною та іншими країнами.

Потенціал розвитку економіки знань в регіонах України потребує визнання людського розвитку владою на всіх рівнях (особливо на місцевому), як кінцевою, так і ключовою метою. Тому інвестиції в людину, що включають витрати на освіту і

професійне навчання, охорону здоров'я і підтримку трудової та соціальної активності людей, інші соціальні витрати повинні набувати важливого значення.

Щоб визначити ключові проблеми та пріоритетні напрями розвитку економіки знань для кожного регіону України, розглянемо розрахунок інтегрального регіонального індексу людського розвитку за 2016 рік (табл. 3), що побудований на основі 33 показників, які об'єднані у 6 блоків відповідно до основних аспектів людського розвитку: відтворення населення (ВН), соціальне становище (СС), комфортне життя (КЖ), добробут, гідна праця, освіта (рис. 1) [7].

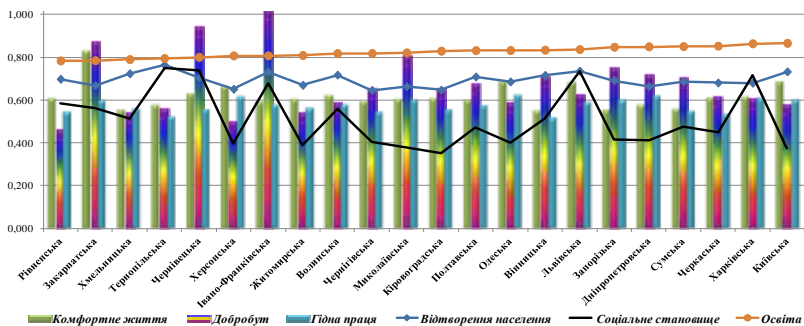

Рис. 1. Динаміка основних аспектів людського розвитку

За показником *відтворення населення*, яке є суб'єктом і водночас головною рушійною силою всього суспільного розвитку, такі регіони, як Тернопільська, Львівська, Київська, Івано-Франківська, Хмельницька та Волинська області входять в шестірку лідерів. Останні місця в рейтингу посіли: Миколаївська (19), Херсонська (20), Кіровоградська (21) та Чернігівська (22) області. Тернопільська, Чернівецька, Львівська області входять в першу трійку рейтингу щодо соціального становища. Волинська область займає 8 позицію рейтингу, а останні місця посіли Миколаївська (20), Київська (21) та Кіровоградська (22) області, що говорить про соціальну нестабільність у даних регіонах.

Про *комфортне проживання* у регіоні можуть говорити такі області, як Закарпатська, Київська, Одеська, Львівська та Херсонська області, які займають перші п’ять позицій відповідно. Даний показник говорить про забезпеченість населення даних регіонів житлом, розвитком соціальної інфраструктури та станом навколишнього природного середовища. Волинська область зайняла 7 місце в даному рейтингу, а останні три місця посіли Запорізька (20), Хмельницька (21), Вінницька (22) області.

Рівень *добробуту* населення є тією матеріальною основою, яка не тільки забезпечує якісний його розвиток, але й дає змогу обирати напрямок цього розвитку, а саме розвиток економіки знань. Перше місце за даним показником займає Івано-Франківська область, друге – Чернівецька, третє – Закарпатська, шістнадцяте – Волинська, Рівненська – останнє 22 місце, що говорить про низький рівень доходів населення і, відповідно, низький рівень його добробуту.

Показник *гідна праця* є основною формою реалізації економічної активності населення і засобом для забезпечення його добробуту. За цим показником Одеська, Дніпропетровська, Херсонська та Харківська області зайняли першість, Волинська – 10, Вінницька – останнє 22 місце в рейтингу, що говорить про низький рівень зайнятості населення.

Показник *освіта* є ключовим елементом забезпечення сталого розвитку людського потенціалу та важливим фактором розвитку економіки знань. Найсприятливіші умови розвитку економіки знань мають Київська, Харківська, Черкаська, Сумська та Дніпропетровська області. Волинська займає 14 місце в рейтингу освіти, а на останніх позиціях знаходяться Хмельницька (20), Закарпатська (21) та Рівненська (22) області.

Найвищий інтегральний регіональний індекс людського розвитку у Івано-Франківській області, найнижчий – у Житомирській. Саме результати розрахунків РІЛР дадуть змогу моніторити стан регіонального людського розвитку, вимірювати його чинники та обґрунтовувати соціально-економічний розвиток регіонів України.

Інтегральний регіональний індекс людського розвитку за 2016 рік

Регіон	ВН		СС		КЖ		Добробут		Гідна праця		Освіта		ІРЛР, 2016 р.	
	СЗК*	ранг	СЗК*	ранг	СЗК*	ранг	СЗК*	ранг	СЗК*	ранг	СЗК*	ранг	сума	ранг
Івано-Франківська	0,730	4	0,679	5	0,588	16	1,020	1	0,574	11	0,807	16	4,397	1
Чернівецька	0,703	9	0,740	2	0,625	6	0,944	2	0,550	16	0,800	18	4,362	2
Закарпатська	0,667	17	0,561	7	0,823	1	0,872	3	0,592	8	0,784	21	4,300	3
Львівська	0,735	2	0,733	3	0,680	4	0,623	12	0,587	9	0,836	7	4,192	4
Харківська	0,679	15	0,714	4	0,612	8	0,604	14	0,603	4	0,863	2	4,075	5
Тернопільська	0,763	1	0,750	1	0,576	17	0,558	18	0,517	21	0,794	19	3,958	6
Волинська	0,717	6	0,558	8	0,618	7	0,585	16	0,575	10	0,817	14	3,870	7
Миколаївська	0,663	19	0,377	20	0,602	12	0,807	4	0,596	6	0,821	12	3,865	8
Полтавська	0,708	8	0,470	12	0,595	14	0,677	9	0,570	12	0,831	10	3,851	9
Запорізька	0,691	11	0,416	14	0,551	20	0,749	5	0,596	5	0,847	6	3,850	10
Дніпропетровська	0,663	18	0,411	15	0,575	18	0,717	6	0,613	2	0,849	5	3,828	11
Вінницька	0,715	7	0,512	10	0,548	22	0,704	7	0,514	22	0,833	8	3,826	12
Київська	0,732	3	0,375	21	0,683	2	0,573	17	0,595	7	0,865	1	3,823	13
Сумська	0,686	12	0,476	11	0,557	19	0,702	8	0,544	17	0,850	4	3,815	14
Одеська	0,685	13	0,399	17	0,681	3	0,586	15	0,619	1	0,832	9	3,802	15
Черкаська	0,680	14	0,450	13	0,606	9	0,618	13	0,527	20	0,852	3	3,733	16
Рівненська	0,697	10	0,584	6	0,605	10	0,464	22	0,541	19	0,783	22	3,674	17
Хмельницька	0,723	5	0,514	9	0,550	21	0,539	20	0,555	14	0,789	20	3,669	18
Чернігівська	0,645	22	0,403	16	0,589	15	0,652	10	0,541	18	0,818	13	3,648	19
Кіровоградська	0,647	21	0,353	22	0,605	11	0,650	11	0,551	15	0,828	11	3,633	20
Херсонська	0,650	20	0,399	18	0,661	5	0,501	21	0,610	3	0,807	17	3,627	21
Житомирська	0,669	16	0,389	19	0,600	13	0,542	19	0,558	13	0,808	15	3,566	22

Рейтинг регіонів було складено на основі оцінок, які виставлялися щоквартально за 27 показниками в 6 напрямках і щорічно за 64 показниками в 12 напрямках. На основі дослідження рейтингів розвитку, можна зробити висновок, що залежність соціально-економічного розвитку регіонів України від рівня освіти існує. Прикладом можуть бути Київська, Харківська та інші області.

Висновки. Економіка знань – економіка, в якій знання відіграють вирішальну роль, а їх виробництво стає джерелом економічного зростання і конкурентоспроможності. Розвиток економіки знань залежить від освіти, а формування нової економіки є результатом розвитку нових знань, де знання стають провідним фактором виробництва. Перспективи економічного розвитку регіонів країни залежать, насамперед, від освіти. Саме людина, її інтелект повинні займати центральне місце в розвитку економіки знань, а розвиток економіки знань буде впливати на економічний рівень регіонів України.

1. Schumpeter J. A. The Theory of Economic Development. Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1934. – 255 p.
2. Махлуп Ф. Производство и распространение знаний в США. – М. : Прогресс, 1966. – 462 с.
3. Stigler G. The Economics of Information. Journal of Political Economy. – 1961. – №. 3 (69). – P. 212–225.
4. Drucker P. Technology, Management and Society. – Boston, Massachusetts, Harvard Business Review Press, 2010. – 224 p.
5. Індекс економіки знань в країнах світу. Всесвітній банк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vsemirnyjbank.org/ru/about>
6. Гець В. М. Україна у вимірі економіки знань / За ред. акад. НАН України В. М. Гейця. – К. : Основа, 2006. – 592 с.
7. Регіональний людський розвиток. Статистичний бюллетень. Державна служба статистики України, 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua